

Víznevek hatása Körösladány helynévrendszerére

1. A magyar helynevek rendszerében a vízneveink jelentősége kiemelkedő. Fontosak egyrészt az életkoruk miatt, hiszen legnagyobb folyóink, tavaink nevei a magyar nyelvben valószínűleg már közvetlenül a honfoglalás után meghonosodtak (némelyiknek a nevét több évezreden át adták egymásnak a különböző nyelvű népek, a magyarba idegenből kerültek névátvétellel, jövevényténnyé lettek), illetőleg belső nyelvi fejlődés eredményeként korán kialakultak, így mindenképpen sokkal inkább maradandóak, állandóak, mint más típusú helynevek. A régiségükön és az előbbieken említett jellegzetességeiken kívül a nyelv- és beszélőközösségeknek az alapnévkincséhez való tartozását a legszembetűnőbb módon a kiterjedt névcsaládok megléte, vagyis történeti oldalról a névrendszerre gyakorolt jelentékeny hatásuk bizonyítja. Mindez azért lehet, mert a lakosság életében legfontosabb szerepet játszó folyóink, tavaink stb. nevét igen gyakran felhasználták más, újabb objektumok elnevezésére: önállóan, alap- és bővítményi részként egyaránt. Ezáltal soktagú névcsaládokat hoztak létre.

Természetesen nem csupán a víznevek játszhatnak szerepet másodlagosan földrajzi nevek alkotásában, hanem egyéb helynevek is, s ezáltal valamilyen mértékben mindegyik hatással lehet az adott nyelvközösség helynévrendszerére. Az egyes régiókra, vidékekre jellemző lehet, hogy mely objektumfajták nevei milyen típusú és miféle újabb helynevek formálásában vesznek részt. E kérdésekkel általánosan vagy érintőlegesen egyébként kutatóink már régóta foglalkoznak (vö. BENKŐ LORÁND, MNyTK. 74: 42–9; BÍRÓ FERENC, MND. 100: 140–7. és MNyj. 34: 93–114; HOFFMANN ISTVÁN, MNyj. XXVI–XXVII: 103–14; JUHÁSZ DEZSŐ, NytudÉrt. 126: 20–9; KÁLNÁSI ÁRPÁD, MNyRét. 1: 514–22; stb.).

2. Bár századunk második felében a magyar helynévtárak tucatjai készültek, eddig e jelenséget egyik gyűjtemény alapján sem vizsgálták kutatóink tüzetesebben, még a legnagyobb folyóink mentéről származó adatok esetében sem, ahol egyébként valószínűleg a legindokoltabb lenne. Pedig ha belenézünk egy ilyen adattárba, azonnal példák tömegeit találjuk igazolásul. A Duna ágai által határolt Csepel-szigeten például (HAJDÚ MIHÁLYnak A Csepel-sziget helynevei. 1982. című munkájának a mutatója alapján) számításaim szerint kétszáznál több újabb helynév részeként jelenik meg a *Duna* folyónév.

Rövid dolgozatommal épp ezért az a célom, hogy egy hajdan vizekben gazdag település folyó- és más vízneveinek újabb helynevek alakulására tett hatását bemutassam. Választott területem a Körösök összefolyásának a környékéről Körösladány nagyközség és határa.

Vállalt feladatom teljesítéséhez a következő kérdésekre kell választ találnom. A vízneveket mely névalkotási módok felhasználásával alkalmazzák (másodlagosan) újabb helynevek létrehozására? Mely névrészi helyzetekben fordulnak elő? Azokban melyek a főbb funkcióik? Mindezek a másodlagos keletkezésű nevek hogyan szolgálnak még újabb (harmadlagos) helynevek nyelvi eszközeként? (Mindezekről s a helynévelemzés elméletéről általánosan: HOFFMANN ISTVÁN: Helynevek nyelvi elemzése. Debrecen, 1993.)

3. A felmerült kérdésekre a tájrész jellemző vízfajtai, illetőleg azok neveinek a kategóriái szerinti rendben adhatjuk meg a választ: vagyis a folyók + kisebb vízfolyások, állóvizek és kutak neveinek névalkotó szerepét kell bemutatnunk, mégpedig a lehetséges névkeletkezési módok (szintagmatikus, morfológiai szerkesztés, jelentésbeli névalkotás, szerkezeti változás) rendjében. Körösladány összes helyneveinek a száma: 2271, ebből víznév 228; az utóbbiaknak a többsége (134) az alábbiak szerint vett részt újabb, különböző fajtájú helynevek alkotásában.

3.1. Szintagmatikus szerkesztéssel a folyó- és vízfolyásnevek közül egyrészt az elsődleges, vagyis az ún. bázis- vagy alapnevek (34): *Berettyó, Körös, Balkány, Báté, Billentő, Bogárzó, Büngösd, Csávás, Csurgó, Dondorog, Folyás, Gács, Guzsaly, ?Gyalom, Gyulaj, Harcsás, ?Iván, Kengyel, Korhány, ?Kuruttyoló, Küküllő, Majta, Nador, Pakac, Sár, Sáros, ?Siskás, Sulymos, Süvöltő, Tekerő, Tikos, Tüdős, Vermes, Vesszős*; másrészt az ezek valamelyikével mint alaptaggal létrejött másodlagos vízfolyásnevek (8): *Holt/Körös, Kis/Kengyel, Kis/Tekerő, Kis/Körös, Kis/Tüdős, Nagy/Kengyel, Sebes/Körös, Új/Körös*; harmadrészt a vízrajzi köznévi alaptagúak (86): *Bika/éri, Csécs/éri, Dió/ér, Folyás/ér, Györk/éri, Gyulaj/fok, Iván/fenék, Karásó/ér, Károly/derék, Kerek/tó, Körös/derék, Mély/ér, Nador/ér, Pap/tava, Sáros/ér, Sáros/fok, Sebes/ér, Tenke/ér, Vesszős/ér* stb.; végül ritkábban a további névdifférenciálódással keletkezett harmadlagos víznevek (6): *Csécseri/ér, Kis/Kengyelér, Kis/Kerektó, Kis/Tüdősér, Nagy/Kengyelér, Nagy/Sárosér* játszottak közre újabb, kétrészes helynevek formálásában.

3.1.1. Nagy többségük bővítményi részként (megkülönböztető elemként) lett produktívabb, s az újabb helynevekben (160) azok denotátumainak az általuk jelölt vízi képződményhez való viszonyát fejezik ki. A környék főfolyójának, a Körösnek a neve alaprészként is; és mindkét helyzetben a legmegterheltebb.

a) Ilyen bővítményi helyzetű víznevekkel elnevezhetnek olyan vizeket (21), amelyek az előtagok jelölte egészeknek a részei, szakaszai, mellékei, ágai: *Körös/derék, -/kanálisa; Berettyó/ér; Holt-Körös/fok, Sebes-Körös/csatorna, Új-Körös/csatorna; Dióéri/főcsatorna; Folyás/tó, Folyásér/csatorna, Folyáséri/főcsatorna; Pálinkacsurgó/patak; Tikoséri/oldalág; Harcsáséri/átvágás; Harcsás/torok; Kengyel/torok; Majta/tó; Nádorér/keleti oldalág, -/nyugati oldalág; Széles-ér/hegy; Végér/hajlása; Vessző/hegy.*

b) Víznevek azonban az előbbinél jóval gyakrabban kerülnek másfajta objektumok neveibe (139) meghatározó tagként, bennük utalhatnak a jelölt vízfolyásokhoz való tartozásra, az azokhoz való közelségre, az azok melletti fekvésre; így megnevezhetnek velük – települést: *Körös/ladány*; – belterületrészeket: *Csurgós/kert* stb.; *Körös/utca; Paptava/kert* stb.; *Tikos/kert*; – vízkörnyéki, -parti helyeket: *Körös/hullámtér, -/játsszó, -/lapos, -/melléke, -/szél, -/zug; Holt-Körös/köz; Báté/zug; Bogárzó/sziget; Büngösd/hát; Csurgó/melléke; Dióér/hát* stb.; *Dondorog/környék* stb.; *Fehérér/laposa; Folyás/zug* stb.; *Gyalom/völgye; Iván/fenék; Ivánfoka/oldal; Kengyel/köz* stb.; *Kis-Kengyel/közi; Kis-Kerektó/melléke; Kuruttyoló/part; Küküllő/zug; Majta/hát* stb.; *Nádorér/köz* stb.; *Nagy-Kengyelér /melléke; Nagy-Kengyel/közi; Ovan/laposa; Ördögárka/melléke; Pakac/part; Papné halma ere/gátja; Paptava/hát* stb.; *Sárosér/laposa* stb.; *Sebesér/köz* stb.; *Süvöltő/zug* stb.; *Tekerő/laponya* stb.; *Tenkér/part; Tikos/hát* stb.; *Tüdős/laposa; Vesz-*

szős-ér/köze stb.; – határrészeket, dűlőket: *Csécseriéri/dűlő*; *Dióér/dűlő*; *Gyula-foki/dűlő*; *Körös/melléke*; *Nádasér/dűleje*; *Sár/réte*; *Süvöltő/rétség*; *Tekerő/dűleje* stb.; *Tikos/rétség*; *Vermesderék/réteje*; *Vermes/réteje*; – létesítményeket, épületeket: *Körös/bisztró* stb.; *Sebes-Körös/gát* stb.; *Bakancsér/gátja*; *Bocskor-ér/gátja*; *Bogárzó/gát*; *Büngösdér/töltése*; *Büngösd/híd*; *Folyáséri/gátórház*; *Folyás/híd* stb.; *Ivánfoki/gát*; *Keresztér/gátja*; *Kis-Tüdősér/gátja*; *Mérgesi-víz-tározó/gátja*; *Nádorér/töltés* stb.; *Nagy-Sárosér/gátja*; *Sároséri/gát*; *Süvöltő/gát*; *Tekerőér/gátja*; *Tekerő/gát*; *Tenkér/hídja* stb; *Tüdős/gát*; *Vesszős/híd*; – domborzati, térszíni formákat: *Korhány/halom*; *Nádorér/halom*; *Nadori/halom*; *Tikos/mélyedés*; – vízvételi helyeket: *Folyáséri/kút*; *Folyási/kút* stb.; *Patkóéri/kút*; – erdőket: *Folyáséri/erdő*.

Mint a példák mutatják, a vizsgált településen bővítményi részként a vízfolyások nevei igen nagy gyakoriságú névalkotók (bár gyakran lehetetlen eldönteni, hogy másodlagos vagy harmadlagos névrészként), 153 különböző nevet alkottak velük ilyen módon.

Az állóvizek, vízrészek nevei közül jóval kevesebb lépett be előtagi helyzetbe (7): *Cselántöl/gát*, *HoltKörös/foka*, *-/köz*; *Mérgesivíz-tározó/gátja*, *Paptava/hát*, *-/kert*, *-/sziget*. A kutakhoz mint a tér állandó, ismert és fontos pontjaihoz is észszerű viszonyítani más objektumokat, Körösladányban azonban nem került elő adat a kútnevek efféle egyéb helynévi felhasználására.

3.1.2. A víznevek újabb helynevek alaprészeként, ugyanúgy, mint ilyen helyzetben az egyéb földrajzi nevek, megnevezik magát a helyet. Olyan esetekben került sor efféle nevek alkotására, amikor a nagyobb vizeket valóságosan is kisebb egységekre tagolták, vagy ha a lakosság szemléletében az egész vízi képződmény kisebb szakaszokra, ágakra stb. különül el, de a víz típusa változatlan marad, vagyis az e nevekkel jelölt objektum az egésznek a része, differenciálódott darabja: tehát az újabb nevek is ugyanolyan fajtájú vizek nevei (19).

Az ilyen típusú nevek előtagjai az adott vízszakasz valamely jellemző sajátosságát fejezik ki. Történetileg szemlélve, a keletkezésük idején az adott alapnévhez kapcsolt megkülönböztető jelző erősen motivált volt, így a használatuk során az egyénített nevekben e differenciáló elem fontos információt közöl(t) a vízi képződményről. A motivációk, a nyelvi funkciók, illetőleg az információk típusai alapján különböző jelentéstani osztályokba sorolhatjuk ezeket az vízneveket. Eszerint a vizsgált Körös menti településen a jelzőknek a következő jelentéstani kategóriái különülnek el.

a) Megjelölhetik a folyóvíz jellegzetes tulajdonságait (17): – méretét: *Kis/Körös*, *Nagy/Körös*; *Kis/Kengyel*; *-/Kerektó*; *-/Tekerő*; *-/Tüdős*; *-/Tüdősér*; *Nagy/Fertő*; *-/Folyásér*; *-/Kengyel*; *-/Kengyelér*; *-/Sárosér*; *-/Tüdős*; *-/Tüdősér*; – állapotát: *Holt/Körös*, *Holt/Sebes-Körös*; – folyásának jellemzőjét: *Sebes/Körös*.

b) Megmutathatja a jelző a folyó viszonyát valamely külső dologhoz, körülményhez (2): – a vízrész eredetéhez, kialakulásához: *Hármas/Körös*; *?Siket/Fásér*.

Az állóvizek, vízrészek neveinek alaprészi helyzetű beépítése nem volt jellemző a faluban, mindössze kettőt használtak így fel: *Kis/Kerektó*, *Nagy/Fertő*. Kútnevet pedig egyet sem. Összességében a víznevek alaprészként, megnevező funkcióban a bővítményi helyzethez képest kevésbé voltak aktív névalkotók

3.2. A másik fontos névkeletkezési mód, a morfológiai szerkesztés csak csekély mértékben vett részt víznévi alaptag felhasználásával újabb helynevek (7) megformálásában. A *Körös* bázisnévből két nyelvi eszköz, az *innen* és a *túl* névutó segítségével alakítottak határrészneveket: *Körösöntúl*, *Túlakörös*, *Túlakörösön*; *Körösöninnen*. Bennük a táj főfolyójához való viszonyítás mellett kifejeződik a névadók szemléleti pontja is, amely a település belterületével egyezik meg, s mint a névváltozatok mutatják, az ehhez képest a folyón túl lévőt volt fontos ily módon elsősorban megnevezni. Egyéb víznevekhez társulhatott még a *közt* névutó, s vele egy (névvel jelölt) kisebb és egy (jelöletlen) nagyobb vízfolyás alkotta területet neveztek meg: *Kengyelközt*, *Nadoréközt*, *Vesszősérközt*.

3.3. A helynév-keletkezési módokon belül általában igen előkelő helyet foglal el a jelentésbeli névalkotás. Körösladányban viszont egyetlen egy folyónévünk sem kapott új jelentést, nem vált más objektumfajta jelölőjévé, pedig a víznevek köztudottan kedveltek voltak pl. a település- és tájnevek létrehozásában (vö. JUHÁSZ DEZSŐ i. m. 25–7). Ki kell azonban emelnünk, hogy bár a folyók neveit nem használták fel névátvitellel, az egyéb kisebb, de helyileg jelentős vizekét annál inkább. Körösladányban például a határrésznevek uralkodó (keletkezés-történeti) típusát a pusztai víznevekből származók teszik ki, a napjainkig előfordult 165 határrésznévből 46 víznévi eredetű. A helyileg jelentősebb vizek nevei az idők során jelölhették a mederrel szomszédos területeket, az ártereket is, majd a vizek eltűnésével önállóan, minden egyéb nyelvi eszköz hozzáadása nélkül általánosan használt és ismert határrésznevekké, kistájnevekké váltak: *Balkány*, *Báté*, *Bikeri*, *Billentő*, *Büngösd*, *Csávás*, *Csécseri*, *Csurgó*, *Dióér*, *Dondorog*, *Folyás*, *Folyásér*, *Gács*, *Guzsaj*, *Györkeri*, *Gyulaj*, *Gyulajfok*, *?Harcsás*, *Karásóér*, *Károlyderék*, *Kengyel*, *Kerektő*, *Korhány*, *Körösderék*, *?Kuruttyoló*, *Küküllő*, *Majta*, *Mélyér*, *Nador*, *Nadorér*, *Pakac*, *Paptava*, *?Sáros*, *Sárosér*, *Sárosfok*, *Sebesér*, *?Siskás*, *Sulymos*, *Süvöltő*, *Tekerő*, *Tenkér*, *Tíkos*, *Tüdős*, *Tüdősér*, *Vermes*, *Vesszősér*.

Ha a vizsgált területen a névadó vizek fajtaikat tekintjük, ismét azt mondhatjuk, hogy közöttük meghatározók a vízfolyások nevei (43), a felsoroltak közül a *Kerektő*, *?Kuruttyoló*, *Paptava* kivételével mindegyik ilyen. Más településekkel ellentétben Körösladányban egyáltalán nem mentek át jelentésváltozáson kútnevek.

A kategória teljes anyagát áttekintve kitűnik, hogy metonimikus névátvitellel határrésznévvé, falurésznévvé, dűlőnévvé a legősibb, elsődleges tulajdonnévi és földrajzi köznévi alaprétteghez tartozók, valamint a *derék*, *ér*, *fok*, *tó* alaprészekkel létrejött (szintén igen régi) nevek, alakilag is az igen rövid formák váltak.

3.4. A névszerkezeti változás mint névkeletkezési mód a településen egyáltalán nem játszott szerepet a főbb folyók neveinek a továbbalakításában, vagyis segítségükkel és ilyen módon nem jöttek létre újabb folyónevek.

Kiseb vízfolyásaink névváltozatainak a kialakításában viszont szép számmal (21/26) megfigyelhető a kiegészülés: *Billentő* > *Billentő/ér*, *-fok*; *Büngösd* > *Büngösd/ér*; *Csécseri* > *Csécseri/derék*, *-ér*; *Dondorog* > *Dondorog/ér*; *Folyás* > *Folyás/ér*; *Gács* > *Gács/ér*, *-fok*; *Guzsaly* > *Guzsaly/ér*; *Gyulaj* > *Gyulaj/fok*; *Harcsás* > *Harcsás/ér*; *Kengyel* > *Kengyel/ér*; *Kis/Tüdős* > *Kistüdős/ér*; *Korhány* > *Korhány/ér*; *Nador* > *Nador/ér*; *Pakac* > *Pakac/derék*, *-ér*; *Pálinka/csurgó* >

Pálinkacsurgó/ér; Tekerő > Tekerő/ér; Sűvöltő > Sűvöltő/derék, -/ér; Tikos > Tikos/ér; Tüdős > Tüdős/ér; Vermes > Vermes/derék; Vesszős > Vesszős/ér. Sajnos, sok esetben a régi források fennmaradásának véletlenszerűsége miatt igen nehéz eldönteni, hogy az időben második névváltozat ellipszissel vagy kiegészüléssel jött-e létre; történeti előfordulásuk, újabb helynevek alkotásában megfigyelhető aktivitásuk és mai használatuk gyakorisága alapján az utóbbi valószínűsíthető.

Eddig áttekintettük, hogy a Körösladányon áthaladó nagyobb folyóvizek (és ezek szakaszainak), az egykori kisebb folyások, tavak, vízfolyások stb. nevei hogyan vettek részt közvetlenül különböző típusú helynevek (258) alkotásában, úgynevezett másodlagos neveket létrehozva. Azonban az így létrejött nevek közreműködhetek még további (harmadlagos stb.) földrajzi nevek formálásában is, vagyis ezekben a legújabb összetételekben szintén jelen vannak az eredeti víznevek az egyik névrész elemeként.

4. E másodlagos (tehát már nem a főfolyókat, nem a vízfolyásokat, tavakat stb. jelölő, hanem a) legkülönbözőbb helyfajtákra vonatkozó nevek a Körösök összefolyása környékén zömmel bővítményi részi helyzetbe léptek be, és formáltak a korábbiaknál jóval testesebb, leginkább mesterséges-hivatalos alakulatokat (320). A Körös folyónév például egy-két kivételtől eltekintve a megkülönböztető, bővítményi rész legelső eleme (10); mégpedig lehet: – településnévben: *Körösladányi/csatorna, Köröstarcsai/út* stb.; – határrésznévben: *Körösöninnen/földek, Tüla-körösi/forduló, -/rész*; – jelzői értékű mellérendelő szó szerkezet egy vagy két településnévi tagjában (17 körülírásszerű megnevezésben): *Gyoma-Körösladány/közút, Körösladány-folyáséri/mellékcsatorna, Körösladány-dévaványai/út* stb.

Amint a Körös folyónév harmadlagos (és további) alakulási neveken (többnyire bővítményi részek elemeként) igen gyakori, ugyanúgy kedveltek voltak a kisebb vizek neveivel alakult másodlagosak is harmadlagos nevek elemeként. Maga a keletkezési folyamat többféle módon végbemehetett.

4.1. A legegyszerűbb esetben (a múltban szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett) víznévi előtagú vízkörnyéknevekből lettek metonimiával az egykori vizek (elsősorban folyások) környékét (is) magukban foglaló területek, határrészek, dűlők nevei (15): *Büngösd/hát > Büngösdhát*, (hasonlóan) *Büngösdpart, Gácsház, Gyalomvölgy, Ivánfenék, Kengyelköz, -part, Majtálapos, Sárosérlapos, Sároslapos, Sárréte, Tekerőpart, Tenkértpart, Tíkoshát, -part*.

4.2. Egy másik folyamat változási rendje: víznév → határrésznév (metonimikus névátvitellel) → ez utóbbi újabb (szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett) helynév bővítményi része, elhelyezkedést, a területhez tartozást kifejezve (129). Például: *Büngösd* 'jelentős vízfolyás három település határán' → *Büngösd* 'tanyaközpont, határrész a Büngösd nevű ér egy szakasza mentén' →: *Büngösdi/birkamajor, -/csárda, -/csatorna, -/főcsatorna, -/hereföld, -/kocsma, -/major, -/oldal* 'a Büngösd nevű területen vagy mellette lévő'. Hasonlóak még: *Báté/örház; Bikeri/alja; Csurgói/gát; Dióéri/csatorna; Dondorogi/erdő, Folyáséri/kút; Guzsalyi/rész; Györkeri/csatorna; Gyulai/erdő; Ivánfenéki/gát; Ivánfoka/oldal; Károlyderéki/átjáró; Kengyeli/legelő; Kerektói/csatorna; Korhányi/forduló; Kuruttyolói/tanyaalj; Majta/erdő; Mélyér/hátasabbja; Nádori/halom; Nádoréri/csatorna; Pakac/halom; Sárosi/major; Sároséri/gát; Sebesér/major; Siskási/kút; Sűvöltő/gát; Tekerő/laponya;*

Tenkéri/út; Tikos/kert; Tikoséri/oldalág; Tüdösi/csatorna; Vermesi/halom; Vesszőséri/országút stb.

4.3. Még többfajta változás is történhet a kiinduló alapnévvel: víznév → más helyfajta nevének része → egyrészes határrésznév eleme → újabb név bővítményi részének eleme (48). Például: *Sár* 'állandó jellegű, iszapos, mozgásban lévő, vizét szélesen elterjesztő posványos vízfolyás a határ északi sávjában' → *Sár/rét(e)* 'a *Sár* nevű víz melletti' → *Sárrét(e)* 'tájréssz, határrész az egykori árterületen és környékén' →: *Sárrét/halom*, *-/csatorna*, *-/major*, *-/összekötő-csatorna*, *-/puszta*, *-/tábla*, *-/major* 'a *Sárrét* nevű táj-határrészen vagy mellette lévő'. A típusba tartoznak még a következők: *Bogárcsatorna/melléke*; *Csávásszigeti/dűlő*; *Csurgóalj/gát*; *Csurgókert/alj*; *Folyáshíd/melléke*; *Gácsbát/major*; *Kengyelközi/legelő*; *Korhánymalmi/dűlő*; *Kuruttyolópárti/út*; *Kütréti/sziget*; *Majtalaposi/csatorna*; *Nádorérmalmi/dűlő*; *Sárosérlaposi/gát*; *Simabát/major*; *Siskásvidéki/csatorna*; *Süvöltőgát/dűleje*; *Süvöltőzug/dűleje*; *Tekerőgát/dűlő*; *Tenkérpárti/gát*; *Tikosbát/kert*; *Tüdősgát/dűleje*; *Vesszőshíd/dűleje* stb.

4.4. A víznévből (vagy vízkörnyéknévből) metonímiával keletkezett határrész-, dűlőnevek (a jelölt objektum differenciálódásának eredményeként) közszoói vagy tulajdonnévi jelzőt kaphattak, tehát szintagmatikus szerkesztéssel újabb névkorrelációk jöttek létre. Az új nevek a régebbiekkel azonos objektumosztályokba tartozó denotátumokra vonatkoznak, vagyis szintén területek, dűlők (illetőleg azok részeinek) nevei. A csoport az előzőnél lényegesen kevesebb tagot (24) számlál (a kérdőjelesen szereplő példák más értelmezése a 3.1.2. pontban): *Belső/Csécseri*, *-/Kerekő*, *-/Korhánymalmi*; *Fás/Bikeri*, *Felső/Tikos*, *Kender/Tikos*; *Kis/Bikeri*, *-/Kengyelközi*, *?-/Kerekő*, *-/Korhánymalmi*, *-/Sárrét*, *-/Tekerő*, *-/Tikos*; *Külső/Csécseri*, *-/Kerekő*, *-/Korhánymalmi*; *Nádas/Tikos*, *?Nagy/Kengyelér*, *-/Kengyelközi*, *-/Korhánymalmi*, *?-/Tüdős*; *Ó/Tikos*, *Öreg/Tikos*, *Uradalmi/Korhánymalmi*. E differenciálódott területnevek még további, különféle objektumok neveibe (10) kerülhettek, jelzői szerepben kifejezve az egykori víz környékéhez való tartozást: *Felsőtikosi/kert*, *?Kiskerekő/melléke*, *Kiskorhánymalmi/tanyák*, *Kissárréti/kanális*, *Kistikos/kert*, *Nagykorhánymalmi/tanyák*, *Öregtikosi/kert*, *-/szőlőskert*, *Ótikosi/kert*, *-/szőlőskert*.

4.5. Jellegzetesek, s leginkább a hivatalos(kodó) névadás termékei a (3.3. és 4.1. pontokban bemutatott) víznévből és vízkörnyéknévből metonímiával keletkezett határrész- és dűlőneveknek egy-egy értelmező jelzői szerepű földrajzi köznévvél (*dűlő*, *puszta*) kiegészülései/kiegészítései (41). A denotáció változatlanlansága és a névszinonimák kialakulása jellemző rájuk (*dűlő*=*d*, *puszta*=*p*): *Bikeri/p*, *Billentői/d*, *Büngösd/p*, *Büngösdhát/d*, *Büngösdpárt/d*, *Cseretikosi/d*; *Dondorogi/d*, *-/p*; *Gyalomvölgyi/d*, *-/p*; *Gyulafoki/d*, *Iván/p*, *Karásó/d*, *Kengyel/d*, *Kengyelköz/d*; *Kerekő/d*, *-/p*; *Korhánymalmi/d*, *-/p*; *Korhánypuszta/d*, *Kuruttyoló/d*, *Majta/d*, *Nádoréri/d*, *Sároséri/p*, *Sároslapos/p*; *Sárrét/d*, *-/p*; *Sebesér/d*, *-/p*; *Siskás/d*; *Süvöltő/d*, *-/p*; *Tekerői/d*, *Tenkér/p*; *Tenkérpárt/d*, *-/p*, *Tikos/d*, *Tüdős/d*, *Vermes/p*; *Vesszősér/d*, *-/p*.

4.6. A 4.1.–4.5. pontokban bemutatott körösladányi helyneveken kívül létrejöttek még az eddig felsoroltaknál bonyolultabb, jórészt mesterséges keletkezési módú, elsősorban hivatalosan használt, az egykori vizek neveit névelemükként őrző változatok is (36; *Folyásér-Szigetderék/főcsatorna*, *Nádorér és Kuruttyoló/dűlő*, *Tikos-sárréti/mellékcsatorna* stb.).

5. A dolgozatban áttekintett kérdéskör részletes elemzése igazolja, hogy a vizsgálatba vont térség egykori vízi világának a nevei, különösen pedig az ott élő beszélőközösség alapnévkincsének az egyedei jelentős hatást tettek a település helynévrendszerére. Számszerűen ez azt jelenti, hogy a névanyag egészében, a 2271 helynév között 228 víznév található, s ezek közül 134-nek a közvetlen vagy közvetett felhasználásával alkottak összesen 578 újabb helynevet, vagyis a víznevek és a víznévi származékok száma együttesen 806, s ez a teljes történeti névállománynak a 35,49%-a. Bár az utóbbi másfél évszázad alatt a folyó- és állóvizek döntő többsége az emberi beavatkozások következtében kiszáradt, helyük ma már művelt terület, a hajdani vízi világnak a nevei nem tűntek el nyomtalanul. Egyrészt megőrződtek a mesterséges vízfolyások, másrészt a határrészek neveiben, harmadrészt eredeti vagy módosult jelentésükben névdifferenciálódással másfajta, újabb objektumok neveinek részeként vagy elemeként. A víznevek és a víznévi elemet is tartalmazó egyéb nevek változása maga után vonta a települések földrajzinévrendszerének az átformálódását, átalakulását. Ennek lényeges megnyilvánulása részben a víznévi eredetű másodlagos, harmadlagos megkülönböztető, bővítményi részű helynevekkel való gyarapodás, részben pedig a közszoói elemekkel alakult nevek, névrészek arányainak a mérséklődése.

A víznevek közül is különösen a nagyközség lakosainak az alapnévkincséhez tartozó régi vízfolyásnevek (*Körös; Büngösd, Folyás, Majta, Pakac, Sár, Sebes/ér, Tikos, Tüdös, Vermes, Vesszős/ér* stb.) módosították jelentősen a település helynévrendszerét, s játszottak kiemelkedően fontos szerepet a legkülönbélebb helyfajta neveinek a megalkotásában; persze ez fordítva is igaz, minél több következménye (származéka, összetétele) van egy-egy víznévnek a helynévrendszerben, annál valószínűbb, hogy az adott elem az alapnévkincsnek a tagja. Bár más, vizekben gazdag régiókról nem készült hasonló elemzés, az elmondottak alapján feltételezhetjük, hogy azok saját vízfolyásainak, állóvizeinek a nevei szintén igen fontos névalkotó tényezők, s egyúttal az ottani lakosság alapnévkincsének nélkülözhetetlen tagjai.

BÍRÓ FERENC

Idegen nyelvi hatások a vízi átkelőhelyek motiválta helységnevekben

A legutóbbi időkig sem tisztázódott megnyugtatóan, hogy a honfoglaló magyarok valóban a „tabula rasa” eszményét valósították-e meg helységnévrendszerünk kialakításában. Ennek megválaszolására természetesen én sem vállalkozom, már azért sem, mert helységneveink túlnyomó többségéről bizonyosan tudjuk, hogy magyar névadás útján keletkeztek. Számos típusuk közül csupán az úgynevezett regalejogok által motiváltak egy csoportját szeretném a jelzett szempont szerint